

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІОЛОГІЇ ТА УПРАВЛІННЯ

**КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ, ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ
ТА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ**

**Кваліфікаційна робота
бакалавра**

**МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ТА КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ:
ВИМОГИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА**

Виконав: студент 4-го курсу групи 6.0330
спеціальності 033 «Філософія»
освітньо-професійної програми
«Європейські філософські студії і креативні
індустрії»
А. І. Сорокін

Керівник: професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
доцент, д.філос.н. Глазунов В.В.

Рецензент: завідувач кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи,
професор, д.філос.н. Бутченко Т.І.

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Факультет соціології та управління
Кафедра філософії, публічного управління та соціальної роботи
Рівень вищої освіти бакалавр
Спеціальність 033 «Філософія»
Освітньо-професійна програма «Європейські філософські студії і креативні
індустрії»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри філософії, публічного
управління та соціальної роботи

_____ Т.І.Бутченко
« ____ » _____ 2024 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Сорокіну Артуру Ігорьовичу

(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи Медіаграмотність та критичне мислення: вимоги інформаційного суспільства
керівник роботи Глазунов Володимир Володимирович, д.філос.н., доцент,
затверджені наказом ЗНУ від «18» січня 2024 року № 77-с
2. Строк подання студентом роботи 06 червня 2024 року
3. Вихідні дані до роботи Аристотель Метафізика ; пер. з давньогрецьк. О. Панича. Київ : Темпора, 2022. 848 с.; Мак-Люен Маршалл. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги ; пер. з англ. А. А. Галушки, В. І. Постнікова. Київ : Ніка-Центр, 2015. 388 с. (Серія «Зміна парадигми») Postman N. Technopoly. The Surrender of Culture to Technology. New York : Vintage Books.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити). 1. Проаналізувати стан розробленості проблеми медіаграмотності та критичного мислення: вимоги інформаційного суспільства. 2. Уточнити зміст основних понять дослідження: «медіаграмотність», «критичне мислення», «інформаційне суспільство». 3. Визначити принципи і методи дослідження. 4. Дослідити інформаційне суспільство як соціокультурний феномен. 5. Вивчити медіаграмотність: сутність, зміст, вимоги. 6. Розглянути критичне мислення: сутність, зміст, вимоги. 7. Дослідити досягнення ідеального інформаційного суспільства: виклики та стратегії. 8. Виявити діалектику медіаграмотності та критичного мислення: вимоги інформаційного суспільства.

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

---

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Розділ 1	Глазунов В.В., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	02.02.2024	02.02.2024
Розділ 2	Глазунов В.В., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	11.03.2024	11.03.2024
Розділ 3	Глазунов В.В., професор кафедри філософії, публічного управління та соціальної роботи	03.04.2024	03.04.2024

7. Дата видачі завдання 18 січня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір теми кваліфікаційної роботи	Листопад – грудень 2023	<i>виконано</i>
2.	Бібліографічний пошук	Січень – лютий 2024	<i>виконано</i>
3.	Розробка основних положень роботи	Січень – лютий 2024	<i>виконано</i>
4.	I розділ	Лютий – березень 2024	<i>виконано</i>
5.	II розділ	Березень – квітень 2024	<i>виконано</i>
6.	III розділ	Квітень – травень 2024	<i>виконано</i>
7.	Систематизація висновків	Травень 2024	<i>виконано</i>
8.	Нормоконтроль	Травень 2024	

Студент _____ А.І. Сорокін

Керівник роботи _____ В.В. Глазунов

Нормоконтроль

Нормоконтролер _____ О.С. Маліновська

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота складається з 49 сторінок, 40 позицій у списку літератури.

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ, КРИТИЧНЕ МИСЛЕННЯ, ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО, ЗАГРОЗИ, МОЖЛИВОСТІ

Мета дослідження: аналіз ролі медіаграмотності та критичного мислення в умовах інформаційного суспільства, з'ясування їхнього значення для мінімізації загроз і максимізації можливостей, що виникають у сучасному медіаландшафті.

Об'єкт дослідження: інформаційне суспільство, його структурні складові та взаємозв'язки, включаючи медіаграмотність і критичне мислення як ключові навички для ефективного функціонування в умовах сучасного інформаційного середовища.

Предмет дослідження: явища медіаграмотності та критичного мислення, які виступають як інструменти для аналізу, оцінки та створення медіаконтенту, а також для протидії дезінформації та маніпуляціям.

Методи дослідження: аналіз, порівняння, критичний аналіз медіаконтенту.

Гіпотеза: медіаграмотність і критичне мислення є невід'ємними складовими для ефективного функціонування в інформаційному суспільстві, сприяючи критичному сприйняттю медіаконтенту, зниженню впливу дезінформації та маніпуляцій, а також підвищенню рівня обізнаності та відповідальності серед громадян.

Висновки: 1. Медіаграмотність та критичне мислення є ключовими навичками, що дозволяють людям аналізувати, оцінювати та створювати медіаконтент, забезпечуючи захист від дезінформації та маніпуляцій.

2. Протиріччя між можливостями та загрозами інформаційного суспільства можуть бути вирішені шляхом активного впровадження програм з медіаграмотності та розвитку критичного мислення, що дозволить максимально використовувати можливості технологій та мінімізувати їхні загрози.

SUMMARY

The qualification work consists of 49 pages, 40 items in the list of references.

MEDIA LITERACY, CRITICAL THINKING, INFORMATION SOCIETY, THREATS, OPPORTUNITIES

Purpose of the study: To analyze the role of media literacy and critical thinking in the information society, to find out their importance for minimizing threats and maximizing opportunities arising in the modern media landscape.

Object of research: Information society, its structural components and interrelationships, including media literacy and critical thinking as key skills for effective functioning in the modern information environment.

The subject of the study: The phenomena of media literacy and critical thinking, which act as tools for analyzing, evaluating and creating media content, as well as for countering disinformation and manipulation.

Research methods: Analysis, comparison, critical analysis of media content.

Hypothesis: Media literacy and critical thinking are integral components for effective functioning in the information society, contributing to the critical perception of media content, reducing the impact of disinformation and manipulation, and raising awareness and responsibility among citizens.

Conclusions: 1. Media literacy and critical thinking are key skills that allow people to analyze, evaluate and create media content, providing protection against disinformation and manipulation.

2. The contradictions between the opportunities and threats of the information society can be resolved through the active implementation of media literacy and critical thinking programs, which will maximize the opportunities of technology and minimize its threats.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ: ВИМОГИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	6
1.1. Аналіз стану розробленості проблеми медіаграмотності та критичного мислення: вимоги інформаційного суспільства.....	6
1.2. Уточнення змісту основних понять дослідження: «медіаграмотність», «критичне мислення», «інформаційне суспільство».....	10
1.3. Принципи і методи дослідження.....	13
РОЗДІЛ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ: ВИМОГИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	16
2.1. Інформаційне суспільство як соціокультурний феномен.....	16
2.2. Медіаграмотність: сутність, зміст, вимоги.....	23
2.3. Критичне мислення: сутність, зміст, вимоги.....	26
РОЗДІЛ 3. ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ: ВИМОГИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА.....	37
3.1. Досягнення ідеального інформаційного суспільства: виклики та стратегії.....	37
3.2. Діалектика медіаграмотності та критичного мислення :вимоги інформаційного суспільства.....	41
ВИСНОВКИ.....	44
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.....	46

ВСТУП

Актуальність дослідження. Складні процеси інформаційної епохи, завіса символічних конструкцій між людиною й реальністю, світ симуляцій, створюваних мас-медіа та іншими комунікативними технологіями, призводять до проблематизації взаємин людини й світу. Хоча терміни «медіаграмотність» та «критичне мислення» і належать до широко вживаних у словнику епохи і звично пов'язуються з інформаційними й освітніми технологіями, усе ж сфера їх застосування простягається набагато ширше і стосується саме фундаментальних основ людського існування.

Медіаграмотність нині розглядається з різних точок зору, однак домінуючими є уявлення про медіаграмотність як про необхідну навичку для орієнтування в сучасному інформаційному просторі. Процеси формування медіаграмотності, категорії «медіаграмотність» і «критичне мислення» комплексно аналізуються у працях І. Д. Бека, Г. Бахманна, А. Гаспера, Г.С.Єрмакової. У працях В. Ю. Князева, О. С. Медведєва, А. Ніколаєвської, А.Павліченка, В. А. Полякова досліджено загальні проблеми і сутність медіаграмотності. Медіаграмотність як простір сучасної соціокультурної дійсності є об'єктом досліджень К. Ситника, Т. Суркової, С. Чернишева, О.Шемякіної.

Разом з тим, медіаграмотність нині все ж недостатньо вивчена з точки зору філософії, попри той факт, що саме філософія дає змогу одержати найбільш загальне уявлення про сутність такого складного явища, як медіаграмотність.

Проблемна ситуація вивчення медіаграмотності, її місця та ролі в структурі сучасної людини, на сьогоднішній день пов'язана з декількома причинами.

По-перше, медіаграмотність генерує новий тип соціально-культурної реальності, створює передумови для виникнення так званого «*homo media*» та медіакультури, а отже, формує нові принципи взаємодії людини та соціуму з інформаційними цінностями.

По-друге, оскільки дослідження медіаграмотності є інтердисциплінарними та здебільшого новітніми, то проведення систематизації та комплексних узагальнюючих оглядів для розуміння основних проблем та перспектив на першопочатковому етапі вивчення, є природньо необхідним.

По-третє, проблемним лишається проведення структурного аналізу поняття та змісту медіаграмотності. Важливість такої роботи підкріплюється необхідністю з'ясувати роль, місце та значення явища медіаграмотності в структурі інобуття людини, її природу та характер, вплив на інші складові та форми людської сутності.

Об'єкт дослідження: інформаційне суспільство, його структурні складові та взаємозв'язки, включаючи медіаграмотність і критичне мислення як ключові навички для ефективного функціонування в умовах сучасного інформаційного середовища.

Предмет дослідження: явища медіаграмотності та критичного мислення, які виступають як інструменти для аналізу, оцінки та створення медіаконтенту, а також для протидії дезінформації та маніпуляціям.

Мета дослідження: аналіз ролі медіаграмотності та критичного мислення в умовах інформаційного суспільства, з'ясування їхнього значення для мінімізації загроз і максимізації можливостей, що виникають у сучасному медіаландшафті.

Відповідно до мети були поставлені такі завдання:

- проаналізувати стан розробленості проблеми медіаграмотності та критичного мислення: вимоги інформаційного суспільства;
- уточнити зміст основних понять дослідження: «медіаграмотність», «критичне мислення», «інформаційне суспільство»;
- визначити принципи і методи дослідження;
- дослідити інформаційне суспільство як соціокультурний феномен;
- вивчити медіаграмотність: сутність, зміст, вимоги;
- розглянути критичне мислення: сутність, зміст, вимоги;

- дослідити досягнення ідеального інформаційного суспільства: Виклики та стратегії;
- виявити діалектику медіаграмотності та критичного мислення: вимоги інформаційного суспільства.

Гіпотеза: медіаграмотність і критичне мислення є невід’ємними складовими для ефективного функціонування в інформаційному суспільстві, сприяючи критичному сприйняттю медіаконтенту, зниженню впливу дезінформації та маніпуляцій, а також підвищенню рівня обізнаності та відповідальності серед громадян.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури.

РОЗДІЛ 1

МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ: ВИМОГИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

1.1. Аналіз стану розробленості проблеми медіаграмотності та критичного мислення в контексті інформаційного суспільства

Проблема медіаграмотності та критичного мислення в контексті інформаційного суспільства є актуальною темою сучасних наукових досліджень. Медіаграмотність включає в себе здатність отримувати доступ, аналізувати, оцінювати та створювати медіаконтент на різних платформах [1]. Ці компетенції допомагають людям критично взаємодіяти з медіа, розпізнавати їх вплив і використовувати медіа ефективно та відповідально.

Джон Дьюї, американський філософ і педагог, наголошував на важливості освіти, яка сприяє розвитку критичного мислення та активного громадянства. Він вважав, що освіта повинна бути спрямована на розвиток інтелектуальних навичок, які дозволяють людям аналізувати та оцінювати інформацію, що вони отримують. Дьюї підкреслював, що критичне мислення є необхідним для участі в демократичному суспільстві, де громадяни повинні вміти робити обґрунтовані рішення та брати участь у громадському житті.

Ніл Постман, відомий культурний критик і медіатеоретик, висловлював занепокоєння з приводу впливу мас-медіа на суспільство. Він вважав, що медіа мають потужний вплив на спосіб мислення та поведінку людей, і закликав до розвитку медіаграмотності як засобу захисту від маніпуляцій та пропаганди [29]. Постман підкреслював, що критичне мислення є ключовим інструментом для розуміння та оцінки медіаповідомлень.

Юрген Габермас, німецький філософ і соціолог, акцентував увагу на важливості публічної сфери, де громадяни можуть брати участь у раціональному дискурсі та обговоренні суспільних питань. Він вважав, що

медіа відіграють важливу роль у формуванні громадської думки та демократичних процесів, і підкреслював необхідність критичного мислення для розуміння та оцінки медіаповідомлень.

Згідно з дослідженням Livingstone і Third (2017), медіаграмотність і критичне мислення сприяють формуванню добре поінформованого та критично залученого суспільства [3]. Їх дослідження також підкреслює важливість інтеграції медіаграмотності в освітні програми, що дозволяє учням розвивати ці навички з раннього дитинства. Позиції філософів щодо проблеми медіаграмотності та критичного мислення є різноманітними та цікавими.

Сократ вважав, що шляхом ретельного опитування люди можуть дійти до глибших істин і отримати чіткіше розуміння складних питань. Його діалектичний метод спонукав людей ставити під сумнів припущення та брати участь у саморефлексії. Сократ підкреслював важливість допитливості та інтелектуальної скромності в прагненні до знань. Я погоджуюся з його підходом, оскільки він сприяє постійному навчанню та самовдосконаленню. Платон, учень Сократа, також вважав, що критичне мислення є ключем до розуміння ідеальних форм і істинної реальності [5]. Він наголошував на необхідності освітньої системи, яка розвиває ці навички. Платон вважав, що без критичного мислення люди залишаються у «печері» ілюзій, не здатні побачити істинне світло знання. Я частково погоджуюся з Платоном, але вважаю, що сучасна медіаграмотність потребує більш практичного підходу.

Джон Дьюї, американський філософ, вважав, що критичне мислення є основою демократичного суспільства [6]. Він стверджував, що освіта повинна навчати людей мислити критично і бути активними учасниками в суспільному житті. Дьюї наголошував на важливості рефлексії та експериментування в навчальному процесі. Його підхід до навчання через досвід і рефлексію здається мені надзвичайно актуальним для розвитку медіаграмотності.

Є деякі ключові компоненти медіаграмотності такі як доступність, тобто можливість знаходити та використовувати різні форми медіа та технологій. Це включає технічні навички та розуміння того, як працюють різні медіа, а також

як отримати доступ до надійних джерел інформації [7]. В такій складній новій сфері медіа яку ми отримали не обійтись без аналізу – здатність деконструювати медіа-повідомлення, розуміючи використані методи та основні цілі. Це включає розпізнавання використання символів, метафор і нарративних структур у медіаконтенті [8]. Однією з основних частин це критична оцінка достовірності, надійності та упередженості медіаджерел. Це потребує вміння відрізняти факти від думок, виявляти дезінформацію та оцінювати достовірність різних ЗМІ [9]. Але до цього моменту ми казали лише про використання але без створення не буде нічого нового. Здатність створювати оригінальний медіаконтент відповідально та етично, враховуючи питання представництва, конфіденційності та авторського права [10]. Це і є причина через котру в нас є так багато інформації і її теми лише прискорюються.

Також у нас є вимоги для розвитку медіаграмотності наприклад освітня інтеграція це введення медіаграмотності в шкільну програму з раннього дитинства є важливим [11]. Студентів слід навчати не лише тому, як споживати медіа, але й як критично оцінювати та створювати їх. У міру розвитку медіатехнологій необхідна безперервна освіта та адаптація [12]. Це включає формальну освіту, семінари, онлайн-курси та громадські програми. Гарним як інструментом так і вимогою може бути критичне залучення, тобто заохочення активного, а не пасивного споживання медіа є критичним [13]. Людей слід спонукати регулярно ставити під сумнів і критикувати медіаконтент. Уряди та політики повинні сприяти медіаграмотності через фінансування програм та ухвалення нормативних актів, які забезпечують прозорість та підзвітність виробництва ЗМІ [14].

Особисто я згоден з позиціями Джона Дьюї та Юргена Габермаса щодо важливості критичного мислення для демократичної участі та громадського дискурсу. Водночас, я поділяю занепокоєння Ніла Постмана щодо впливу мас-медіа на суспільство та необхідності медіаграмотності як захисту від маніпуляцій. Однак, я вважаю, що в сучасному інформаційному суспільстві

медіаграмотність має розглядатися не лише як засіб захисту, але і як інструмент для ефективного використання медіа у повсякденному житті. Сучасні технології надають нам безпрецедентні можливості для навчання, спілкування та самовираження, і медіаграмотність може допомогти нам максимально використовувати ці можливості, одночасно зменшуючи загрози, пов'язані з дезінформацією та маніпуляціями. Дослідження проблеми медіаграмотності та критичного мислення в контексті інформаційного суспільства свідчить про її важливість і актуальність. Медіаграмотність стає ключовою компетенцією для сучасного громадянина, оскільки навички аналізу, оцінки та критичного розуміння медіа-контенту дозволяють ефективно навігувати в інформаційному оточенні, приймати обґрунтовані рішення та активно брати участь у громадському дискурсі. Критичне мислення, розвиток якого є неможливим без медіаграмотності, є основою для розвитку демократичного суспільства і гарантом громадянської участі.

За словами вчених, таких як Гоббс та Джон Дьюї, медіаграмотність відіграє ключову роль у забезпеченні демократичного участі та розширенні особистих можливостей у цифрову епоху. Вони наголошують на важливості розвитку навичок аналізу та критичного мислення для подолання маніпуляцій та дезінформації. Позиції філософів, таких як Сократ, підкреслюють важливість саморефлексії та відкритого діалогу в навчанні та постійному самовдосконаленні.

Отже, вирішення проблеми медіаграмотності та критичного мислення потребує комплексного підходу, який враховує як освітні програми та ініціативи, так і інноваційні підходи до розвитку навичок аналізу та критичного мислення у цифровому світі.

1.2. Уточнення змісту основних понять дослідження: «медіаграмотність», «критичне мислення», «інформаційне суспільство»

Медіаграмотність є необхідною навичкою в епоху інформаційних технологій, яка дозволяє індивідам ефективно розуміти, аналізувати, оцінювати та критично сприймати інформацію, що надходить через різні медійні платформи. Вона охоплює різноманітні аспекти, починаючи від здатності розрізняти правдиву інформацію від маніпулятивної або фейкової, до уміння ефективно користуватися медіа для сприйняття, створення та розповсюдження інформації. Медіаграмотність включає у себе не лише знання про різні види медіа, такі як телебачення, радіо, преса, інтернет, а й розуміння їхньої ролі в суспільстві та впливу на громадян. Важливою складовою медіаграмотності є критичне мислення, що дозволяє аналізувати інформацію, розпізнавати маніпуляції та відстежувати приховані мотиви. Також важливим аспектом є вміння ефективно спілкуватися через медіа, в тому числі розуміння етичних аспектів комунікації та використання правильних джерел інформації.

Медіаграмотність має велике значення в сучасному світі, де медійний ландшафт постійно змінюється, а потік інформації стає все більш широким і різноманітним. Володіння цією навичкою дозволяє людям бути більш обізнаними, свідомими споживачами медіа, а також активними учасниками громадського життя. Медіаграмотність сприяє розвитку критичного мислення, самосвідомості та здатності до аналізу, що є ключовими якостями для успішної адаптації до сучасного інформаційного середовища [13].

Критичне мислення включає сумнів у припущеннях, аналіз доказів і оцінку аргументів для формування обґрунтованих суджень чи рішень. Це інтелектуальна дисципліна, яка допомагає розпізнавати маніпуляції та упередження, стимулює розвиток аналітичних навичок і сприяє об'єктивному мисленню. Основи критичного мислення закладені ще в античності завдяки філософам, таким як Сократ, Платон та Аристотель.

Сократ розробив метод опитування, відомий як сократичний метод, який спонукає людей кидати виклик своїм переконанням та займатися самоаналізом.

Через діалог і постановку питань він допомагав своїм співрозмовникам розпізнавати свої когнітивні помилки та невідповідності у власних аргументах.

Цей підхід стимулював критичне мислення, заохочуючи глибоке осмислення ідей та концепцій. Платон, учень Сократа, у своїй Алегорії про печеру підкреслював важливість критичного дослідження та скептицизму стосовно сприйманих істин. Він описав групу людей, які все своє життя були прив'язані до стіни печери, бачачи лише тіні об'єктів. За Платоном, звільнення від цих оков та розуміння реальної природи об'єктів символізує процес пізнання через критичне мислення. Це підкреслює важливість виходу за межі звичних сприйнятів і перевірку власних уявлень. Аристотель, учень Платона, акцентував увагу на логічних міркуваннях та емпіричних спостереженнях, що ще більше підкреслює систематичний підхід до критичного мислення. Його роботи, такі як «Органон», описують принципи логіки та аргументації, які залишаються основоположними для сучасного критичного мислення.

Аристотель розробив правила силогізму, які дозволяють робити висновки з наявних передумов, що є базовими принципами дедуктивного міркування. Критичне мислення продовжує бути ключовою навичкою у сучасному суспільстві, сприяючи обґрунтованим рішенням і усвідомленому аналізу інформації. Навички, розвинуті філософами античності, продовжують впливати на сучасну освіту та науку, підкреслюючи значення логіки, самоаналізу та скептицизму у пошуках істини [14].

Інформаційне суспільство – це соціокультурне явище, що характеризується широким використанням та впливом інформаційних та комунікаційних технологій (ІКТ). Це явище відображає фундаментальні зміни в тому, як люди обробляють, зберігають та передають інформацію.

Мануель Кастельс, у своїй концепції «мережевого суспільства», наголошує на центральній ролі комунікаційних мереж у формуванні соціальних взаємодій та організаційних структур. Він припускає, що ІКТ змінили способи спілкування, співробітництва та доступу людей до інформації, що призвело до появи нових форм соціальної організації та культурного самовираження.

Кастельс описує, як глобальні мережі інформації впливають на економічну діяльність, політичні процеси та культурні практики, створюючи нові можливості та виклики для сучасного суспільства. Критика метанаративів Жан-Франсуа Ліотара та його концепція «постмодерного стану» підкреслюють фрагментацію знань та поширення інформації в сучасному суспільстві. Ліотар стверджує, що в постмодерному світі великі, всеосяжні наративи, які намагалися дати єдине пояснення всіх аспектів життя, втрачають свою значущість. Натомість з'являються численні, дрібніші наративи, що відображають різноманітність досвіду та перспектив. Це сприяє плюралізму думок і культурних проявів, але також веде до складнощів у пошуку спільних цінностей та істин. Інформаційне суспільство також породжує нові виклики, такі як питання приватності, безпеки даних та цифрового розриву. Проблеми цифрового розриву особливо актуальні, оскільки не всі мають рівний доступ до технологій та інформації, що може посилювати соціальну нерівність. У такому контексті медіаграмотність стає ключовою навичкою для сучасної людини.

Вона включає здатність критично оцінювати інформацію, розуміти вплив медіа на суспільство та ефективно використовувати технології для отримання і поширення знань. Розвиток медіаграмотності допомагає людям адаптуватися до швидкоплинних змін в інформаційному середовищі та робити обґрунтовані рішення на основі надійних джерел інформації. Таким чином, інформаційне суспільство змінює способи комунікації та соціальної організації, висуваючи нові вимоги до медіаграмотності та критичного мислення. Це відкриває можливості для інновацій та культурного розвитку, але також потребує нових підходів до вирішення етичних та соціальних проблем [15]. Завдяки систематичному дослідженню різноманітних наукових джерел, що охоплюють різні дисципліни, огляд закладає основу для створення надійної теоретичної основи та визначення ключових прогалів і можливостей для дослідження.

Синтезуючи існуючі дослідження, теорії та основи, огляд літератури висвітлює багатогранну природу медіаграмотності та критичного мислення, спираючись на висновки з таких галузей, як освіта, дослідження комунікації,

психологія, соціологія та інформатика. Цей міждисциплінарний підхід збагачує наше розуміння складнощів, притаманних медіаграмотності та практиці критичного мислення, долаючи дисциплінарні межі та сприяючи цілісному погляду на тему дослідження. Огляд літератури служить діагностичним інструментом, що визначає області, де необхідні подальші дослідження, і направляє формулювання дослідницьких питань і гіпотез. Виявляючи прогалини, неузгодженості та лакуни в існуючій сукупності знань, огляд спрямовує увагу на області, які дозріли для дослідження та відкриття, формуючи напрямок і масштаб дослідження. Також, огляд літератури сприяє інтеграції різноманітних точок зору та методологій, збагачуючи теоретичні основи дослідження та сприяючи міждисциплінарному діалогу.

Синтезуючи ідеї з різних галузей, огляд пропонує детальне розуміння медіаграмотності та критичного мислення, готуючи основу для подальшого емпіричного дослідження. Загалом, огляд літератури відіграє основоположну роль у інформуванні та скеруванні наступних етапів дослідження, забезпечуючи міцне теоретичне обґрунтування та керуючи формулюванням дослідницьких питань і гіпотез. Завдяки ретельному синтезу та аналізу наявних знань, огляд закладає основу для емпіричного дослідження медіаграмотності та критичного мислення в інформаційному суспільстві, закладаючи основу для поглиблення знань і розуміння в цій важливій галузі.

1.3. Принципи і методи дослідження

У цьому дослідженні розглядали такі принципи і методи дослідження. Перший принцип - об'єктивність. Він вимагає, щоб дослідження було вільне від суб'єктивних упереджень та особистих поглядів дослідника. Об'єктивність забезпечує, що всі результати та висновки базуються на фактичних даних, а не на емоційних або упереджених судженнях. Це особливо важливо в контексті медіаграмотності, де особисті погляди можуть значно впливати на інтерпретацію медіаконтенту.

Другий принцип – системність. Дослідження медіаграмотності та критичного мислення повинно бути комплексним і враховувати різні аспекти та взаємозв'язки між ними. Це означає, що ми розглядаємо медіаграмотність не як ізольоване явище, а як частину ширшого контексту інформаційного суспільства, яка включає соціальні, культурні, технологічні та освітні фактори.

Третій принцип – науковість. Це передбачає використання наукових методів та підходів для збору, аналізу та інтерпретації даних. Науковість гарантує, що дослідження є надійним та достовірним, а його результати можуть бути перевірені та повторені іншими дослідниками.

Четвертий принцип – емпіричність. Він акцентує на необхідності базування дослідження на реальних даних та фактах. Емпіричні дані, зібрані через спостереження, опитування або експерименти, надають дослідженню конкретики та дозволяють зробити обґрунтовані висновки.

Тепер розглянемо методи дослідження, які будуть використані у нашій роботі. Перший метод – аналіз. Аналіз дозволяє детально розглядати складові частини медіаграмотності та критичного мислення, виділяти основні елементи та їх взаємозв'язки. Цей метод допомагає структурувати інформацію та виявити основні тенденції та проблеми.

Другий метод – порівняння. Порівняльний метод дозволяє оцінювати різні аспекти медіаграмотності та критичного мислення у різних контекстах, наприклад, у різних країнах або серед різних вікових груп. Порівняння допомагає виявити загальні риси та специфічні особливості, що сприяють розумінню явища в цілому.

Третій метод – критичний аналіз медіаконтенту. Цей метод включає оцінку змісту медіаматеріалів з метою виявлення маніпулятивних технік, прихованих меседжів та упереджень. Критичний аналіз допомагає розвивати здатність до самостійного мислення та формування обґрунтованих суджень щодо достовірності та якості медіаконтенту.

Використання цих принципів та методів дослідження дозволить нам глибше зрозуміти проблематику медіаграмотності та критичного мислення, а

також розробити ефективні стратегії їх розвитку в сучасному інформаційному суспільстві. У контексті дослідження проблеми медіаграмотності та критичного мислення в інформаційному суспільстві, методологічний підхід є надзвичайно важливим для отримання об'єктивних та науково обґрунтованих результатів. Використання принципів об'єктивності, системності, науковості та емпіричності забезпечує надійність та достовірність дослідження.

Застосування методів аналізу, порівняння та критичного аналізу медіаконтенту дозволяє детально розглянути різні аспекти медіаграмотності та критичного мислення, виявити основні тенденції, проблеми та специфічні особливості у різних контекстах. Аналіз допомагає структурувати інформацію та виявити взаємозв'язки між елементами, порівняння дозволяє оцінити медіаграмотність у різних соціальних групах та регіонах, а критичний аналіз медіаконтенту сприяє розвитку самостійного мислення та критичної оцінки інформації.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ: ВИМОГИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

2.1. Інформаційне суспільство як соціокультурний феномен

Досліджуючи інформаційне суспільство як соціокультурний феномен, вчені з різних дисциплін внесли цінні висновки, проливаючи світло на його складність і наслідки. Мануель Кастельс, видатний соціолог, визначає інформаційне суспільство як новий спосіб соціальної організації, керований повсюдним впливом інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Кастельс характеризує це явище як «суспільство мереж», де комунікаційні мережі служать основною інфраструктурою соціальної взаємодії та організації. Його основоположна робота «Підйом мережевого суспільства» підкреслює трансформаційну силу ІКТ у реструктуризації соціальних відносин та інститутів.

У своїй основоположній праці «Постмодерний стан» Жан-Франсуа Ліотар подає проникливу філософську критику інформаційного суспільства. Аналіз Ліотара зосереджується на фрагментації знань і скептицизмі щодо метаоповідей, притаманних постмодерну. Метанаративи, або грандіозні наративи, — це загальні системи переконань або пояснень, які намагаються забезпечити всебічне розуміння реальності. Однак Ліотар стверджує, що в епоху постмодерну зростає недовіра до цих метанаративів.

Ця недовіра відображає ширший скептицизм щодо претензій на універсальну істину чи об'єктивне знання. Натомість Ліотар припускає, що сучасне суспільство характеризується множинністю конкуруючих дискурсів і наративів, кожен з яких змагається за легітимність і авторитет. Ця різноманітність точок зору ускладнює процес виробництва та розповсюдження

знань, що робить дедалі складнішим розрізнення між конкуруючими претензіями на істину.

Ідеї Ліотара підкреслюють труднощі навігації у складності інформаційної ери. У світі, який характеризується різноманітністю та часто суперечливими джерелами інформації, люди стикаються із завданням критично оцінювати конкуруючі наративи та розпізнавати їх достовірність. Це вимагає не лише готовності поставити під сумнів усталені переконання та припущення, але й визнання умовного характеру знання в постмодерністському контексті.

Крім того, критика Ліотара підкреслює важливість рефлексивності у виробництві та поширенні знань. Замість того, щоб сприймати інформацію некритично, люди повинні брати участь у постійному діалозі та роздумах, досліджуючи основні припущення та динаміку влади, які формують виробництво знань. Використовуючи цю рефлексивність, люди можуть ефективніше орієнтуватися в складнощах сучасності, сприяючи більш тонкому розумінню навколишнього світу.

Внесок П'єра Леві в дискурс про інформаційне суспільство є значним, зокрема через його пропозицію концепції колективного інтелекту. Як філософ, Леві пропонує розуміння того, як технології мережевої комунікації можуть сформувати спільну модель виробництва знань. Його бачення виходить за рамки традиційних ієрархічних структур, підкреслюючи динамічну взаємодію між різноманіттям і співробітництвом як важливими складовими для сприяння інноваціям і творчості в глобальному масштабі.

Центральним у концепції Леві про колективний інтелект є ідея про те, що колективна мудрість різних людей, якщо її об'єднати та ефективно використовувати через цифрові платформи, може призвести до результатів, які перевершують внески будь-якої окремої людини чи групи. По суті, Леві бачить спільну природу обміну інформацією та створення знань у епоху цифрових технологій як трансформаційну, що дозволяє колективно розв'язувати проблеми та приймати рішення.

Акцент Леві на трансформаційному потенціалі спільних платформ і рівноправного виробництва в епоху цифрових технологій підкреслює демократизаційний вплив інформаційних і комунікаційних технологій. Знижуючи бар'єри для участі та посилюючи різноманітні голоси, ці платформи сприяють спільному створенню знань способами, які раніше були неможливо уявити. Ця демократизація виробництва знань не тільки покращує доступ до інформації, але й сприяє розвитку культури відкритості, прозорості та інновацій.

Крім того, концепція Леві про колективний інтелект кидає виклик традиційним уявленням про знання та авторитет, визнаючи, що цінні ідеї можуть виникати з несподіваних джерел у децентралізованих мережах. Роблячи це, він заохочує відхід від ієрархічних моделей виробництва знань, що йдуть зверху вниз, до більш інклюзивних підходів із залученням участі, які дають можливість людям робити внесок у колективний пул знань.

Загалом робота Леві про колективний інтелект підкреслює трансформаційний потенціал спільних зусиль у цифрову епоху, наголошуючи на важливості різноманітності, співпраці та відкритості у формуванні майбутнього виробництва знань та інновацій. Його ідеї дають цінну інформацію про те, як технології мережевої комунікації можуть сприяти колективному розв'язанню проблем і процесам прийняття рішень у глобальному масштабі, зрештою сприяючи більш інклюзивному та динамічному інформаційному суспільству.

Спираючись на ідеї цих вчених, сучасні дослідження далі досліджують соціокультурну динаміку інформаційного суспільства. Такі вчені, як Баррі Велман, Кіт Гемптон, Джудіт Батлер, Донна Гаравей, Йохай Бенклер і Клей Ширкі, висловили цінні погляди на різноманітні теми: від соціальних мереж і формування ідентичності до спільного виробництва знань і спільного виробництва.

Теорія Баррі Велмана про «мережевий індивідуалізм» підкреслює, як індивіди підтримують численні соціальні мережі, що перетинаються, завдяки

цифровим комунікаційним технологіям. Дослідження Велмана підкреслює важливість цих мереж у формуванні повсякденного життя в інформаційному суспільстві, від соціальної підтримки до професійного спілкування.

Дослідження Кіта Гемптона про «цифровий розрив» проливає світло на нерівний розподіл доступу до Інтернету та моделі використання, зокрема щодо соціально-економічних факторів. Досліджуючи ці відмінності, Гемптон підкреслює нагальну потребу в політиках, спрямованих на подолання розриву та забезпечення справедливого доступу до цифрових ресурсів і можливостей для всіх людей.

Дослідження Хемптона показують, що обмежений доступ до Інтернету та цифрових технологій непропорційно страждає від обмеженого доступу до Інтернету та цифрових технологій. Відсутність доступу не лише перешкоджає їхній можливості брати участь у таких онлайн-діяльностях, як освіта, пошук роботи та участь у громадському житті, але й посилює існуючу нерівність у доступі до інформації та можливостей.

Більше того, дослідження Хемптона підкреслює багатогранну природу цифрового розриву, який виходить за межі простого доступу та охоплює питання цифрової грамотності, доступності та інфраструктури. Навіть коли доступ до Інтернету доступний, відмінності в цифрових навичках і знаннях можуть ще більше маргіналізувати знедолені спільноти, увічнюючи цикли соціальної ізоляції та нерівності.

У відповідь на ці висновки Гемптон виступає за цілеспрямовану політику та втручання, спрямовані на зменшення розбіжностей у доступі до Інтернету та його використанні. Це може включати ініціативи щодо розширення інфраструктури широкопasmового зв'язку в недостатньо охоплених районах, надання субсидій для домогосподарств з низьким рівнем доходу на доступ до Інтернет-послуг і пропонування програм навчання цифровій грамотності для підвищення навичок і впевненості людей у ефективному використанні цифрових технологій.

Розглядаючи структурні бар'єри, які сприяють цифровому розриву, робота Хемптона підкреслює важливість сприяння інклюзивному та справедливому інформаційному суспільству. Завдяки узгодженим зусиллям із забезпечення універсального доступу до цифрових ресурсів і можливостей, політики можуть працювати над створенням більш справедливого та демократичного цифрового ландшафту, де всі люди мають можливість повною мірою брати участь і процвітати.

Концепція «перформативності» Джудіт Батлер кидає виклик усталеним уявленням про ідентичність, наголошуючи на ролі дискурсу та соціальних норм у формуванні суб'єктивності. Розгляд Батлера щодо плинності формування ідентичності в епоху цифрових технологій має глибоке значення для розуміння складності політики ідентичності та представлення в Інтернеті.

«Маніфест кіборгів» Донни Гаравей передбачає гібридні ідентичності, які виходять за межі традиційних гендерних, расових і видів. Критика Харавей есенціалізму та її сприйняття технологічного посередництва пропонують провокаційний погляд на перетини технологій, біології та культури в інформаційному суспільстві.

Теорія Йохая Бенклера про «виробництво однолітків на основі спільного» підкреслює роль неринкових механізмів у створенні цінності та інновацій в онлайн-спільнотах. Дослідження Бенклера щодо спільних платформ, таких як Вікіпедія, і проекти програмного забезпечення з відкритим кодом ілюструють трансформаційний потенціал спільного виробництва в демократизації доступу до знань і творчості.

Дослідження Клея Ширкі про «когнітивний надлишок» досліджують, як надлишок часу та ресурсів можна мобілізувати для колективних зусиль у епоху цифрових технологій. Аналіз культури участі та онлайн-співробітництва Ширкі проливає світло на механізми, що рухають колективним інтелектом та інноваціями в інформаційному суспільстві.

Разом робота цих вчених поглиблює наше розуміння соціокультурної динаміки інформаційного суспільства, пропонуючи цінне уявлення про

виклики та можливості, які відкриває життя у все більш взаємопов'язаному та насиченому інформацією світі. Це триваюче наукове дослідження закладає основу для подальших досліджень і взаємодії зі складнощами інформаційної ери.

Продовжуючи вивчення сучасних досліджень соціокультурної динаміки інформаційного суспільства, важливо визнати міждисциплінарний характер цієї галузі. Вчені з різних дисциплін, включаючи соціологію, комунікативні дослідження, філософію та інформатику, вносять різноманітні точки зору, які збагачують наше розуміння складності, властивої інформаційній епісі.

На додаток до вчених, згаданих раніше, такі дослідники, як Мануель Де Ланда, Шеррі Теркл і Ніколас Карр, пропонують цінне розуміння різних аспектів інформаційного суспільства. Критика Мануеля Де Ланди «інформаційного феодалізму» підкреслює динаміку влади в цифровій сфері, де корпоративні організації та державні суб'єкти володіють непропорційним контролем над потоками інформації. Аналіз Де Ланди підкреслює етичні та політичні наслідки власності та управління інформацією в сучасному ландшафті.

Дослідження Шеррі Теркл про психологію онлайн-взаємодій заглиблюється в вплив цифрових технологій на людські стосунки та формування особистості. Робота Теркла висвітлює складність віртуального спілкування та стирання кордонів між онлайн і офлайн-світами. Її дослідження таких концепцій, як «наодинці» та «цифровий дуалізм» спонукає до критичних роздумів про роль технологій у формуванні соціальності та суб'єктивності в інформаційному суспільстві.

Дослідження Ніколасом Карром впливу цифрових медіа на пізнання та увагу пропонує застережливий погляд на інформаційне суспільство. Аргумент Карра про те, що Інтернет перебудовує наш мозок і зменшує нашу здатність до глибокої, постійної уваги, піднімає важливі питання про компроміси, пов'язані з технологічним прогресом. Його критика «мілководдя» цифрового

відволікання кидає виклик домінуючим припущенням про переваги постійного підключення та перевантаження інформацією.

Синтезуючи ідеї цих вчених і залучаючись до міждисциплінарних досліджень, ми отримуємо більш тонке розуміння соціокультурної динаміки інформаційного суспільства. Цей цілісний підхід дозволяє нам боротися зі складнощами та протиріччями, притаманними цифровій епосі, від питань влади та контролю до питань ідентичності та уваги. Оскільки ми продовжуємо орієнтуватися в інформаційному суспільстві, що постійно розвивається, міждисциплінарна співпраця та критичне дослідження залишаються важливими інструментами для розуміння викликів і можливостей, які чекають попереду. Дослідження таких вчених, як Жан-Франсуа Ліотар, П'єр Леві та Кіт Хемптон, пропонують цінне уявлення про соціокультурну динаміку інформаційного суспільства та виклики, які воно ставить. Ліотарська критика метанаративів і наголос на множинності конкуруючих дискурсів висвітлюють складність виробництва та поширення знань у сучасну епоху. Концепція Леві про колективний інтелект підкреслює трансформаційний потенціал спільних зусиль, які сприяють цифрові технології, наголошуючи на важливості різноманітності та співпраці для сприяння інноваціям у глобальному масштабі. Дослідження Хемптона щодо цифрового розриву виявляють відмінності в доступі до Інтернету та моделях використання, засновані на соціально-економічних факторах, підкреслюючи необхідність політики, спрямованої на забезпечення рівного доступу до цифрових ресурсів і можливостей для всіх людей.

Синтезуючи ці ідеї, ми отримуємо більш тонке розуміння соціокультурної динаміки інформаційного суспільства. Цей цілісний підхід дозволяє нам боротися зі складнощами та протиріччями, притаманними цифровій епосі, від питань влади та контролю до питань ідентичності та уваги. Оскільки ми продовжуємо орієнтуватися в інформаційному суспільстві, що постійно розвивається, міждисциплінарна співпраця та критичне дослідження залишаються важливими інструментами для розуміння викликів і можливостей,

які чекають попереду. Усуваючи структурні перешкоди та сприяючи інклюзивному та справедливому цифровому ландшафту, ми можемо працювати над створенням більш справедливого та демократичного суспільства, де всі люди мають можливість повною мірою брати участь і процвітати.

2.2. Медіаграмотність: сутність, зміст, вимоги

Медіаграмотність – це здатність отримувати доступ, аналізувати, оцінювати та створювати медіаконтент на різних платформах. Він охоплює низку компетенцій, які дозволяють людям критично взаємодіяти з медіа, розпізнавати їх вплив і використовувати медіа ефективно та відповідально. За словами Рене Гоббс, видатного вченого в цій галузі, медіаграмотність є важливою для демократичної участі та розширення особистих можливостей у цифрову епоху [34]. Гоббс стверджує, що медіаграмотність надає людям інструменти, необхідні для навігації в складному медіа-ландшафті, прийняття обґрунтованих рішень і участі в громадському дискурсі. Суть медіаграмотності полягає в її здатності сприяти критичному мисленню та прийняттю обґрунтованих рішень. Він дає людям навички деконструювати повідомлення ЗМІ, розуміти наміри, що стоять за ними, і розпізнавати упередження та пропаганду. Оскільки медіа все більше проникають у повсякденне життя, медіаграмотність стає вирішальною для підтримки добре поінформованого та критично залученого суспільства [36].

Зміст медіаграмотності можна розділити на чотири ключові компоненти:

1. Доступ: це передбачає можливість знаходити та використовувати різні форми медіа та технологій. Це включає не лише технічні навички, але й розуміння того, як працюють різні медіа та як отримати доступ до надійних джерел інформації.

2. Аналіз: Аналіз означає здатність деконструювати медіа-повідомлення, розуміючи використані методи та основні цілі. Це включає в себе розпізнавання використання символів, метафор і наративних структур у

медіаконтенті. Наприклад, аналіз новинної статті передбачає розуміння її обрамлення, ідентифікацію цитованих джерел і розпізнавання будь-яких потенційних упереджень [36].

3. Оцінка: Оцінка передбачає критичну оцінку достовірності, надійності та упередженості медіаджерел. Для цього потрібне проникливе око, щоб відрізнити факти від думок, виявити дезінформацію та оцінити достовірність різних ЗМІ. Програми медіаграмотності часто наголошують на важливості перехресних посилань на інформацію з кількох джерел для забезпечення точності [37].

4. Створення: Створення включає в себе здатність створювати оригінальний медіаконтент відповідально та етично. Це включає в себе розуміння етичних наслідків виробництва засобів масової інформації, таких як питання представництва, конфіденційності та авторського права. Медіаграмотність заохочує людей створювати контент, який є правдивим, шанобливим і враховує його вплив на аудиторію [38].

Для ефективного розвитку медіаграмотності необхідно виконати певні освітні та суспільні вимоги:

1. Освітня інтеграція: введення медіаграмотності в шкільну програму з раннього дитинства має важливе значення. Студентів слід вчити не лише тому, як споживати медіа, але й як критично оцінювати та створювати їх. Навчальні заклади повинні віддавати пріоритет медіаграмотності як основному компоненту своїх навчальних програм, подібно до традиційної грамотності та лічби [34].

2. Безперервне навчання: у міру розвитку медіатехнологій необхідна безперервна освіта та адаптація, щоб залишатися професійним. Це передбачає не лише формальну освіту, але й можливості навчання протягом усього життя через семінари, онлайн-курси та громадські програми. Медіаграмотність — це не статична навичка, а навичка, яку необхідно постійно оновлювати у відповідь на зміну медіа-ландшафту [39].

3. Критичне залучення: заохочення активного, а не пасивного споживання медіа має вирішальне значення. Окремих людей слід спонукати регулярно ставити під сумнів і критикувати медіаконтент, сприяючи розвитку культури критичної взаємодії. Цього можна досягти за допомогою кампаній з підвищення обізнаності громадськості, ініціатив з медіаграмотності та заохочення дискусій щодо використання медіа в різних соціальних контекстах [37].

4. Політика підтримки: Уряди та політики відіграють певну роль у просуванні медіаграмотності. Це включає фінансування програм медіаграмотності, ухвалення нормативних актів, які сприяють прозорості та підзвітності виробництва ЗМІ, а також підтримку послуг суспільного мовлення, які надають високоякісну неупереджену інформацію [38].

Ми можемо досягти ідеалу інформаційного суспільства, де люди володіють надійною медіаграмотністю та навичками критичного мислення, спільними зусиллями. З наукової точки зору, ідеальна структура передбачає громадян, які можуть отримувати доступ, аналізувати, оцінювати та створювати медіаконтент на різних платформах [39].

Суть медіаграмотності полягає в її ключовій ролі в наданні людям можливості орієнтуватися в складному ландшафті сучасних ЗМІ. Він служить маяком критичного мислення, освітлюючи шлях до прийняття обґрунтованих рішень серед потоку інформації. Завдяки таким основним компонентам, як доступ, аналіз, оцінка та створення, медіаграмотність надає людям необхідні інструменти для розшифровки, препарування та розпізнавання безлічі повідомлень, які пронизують наш цифровий світ. Однак досягнення медіаграмотності вимагає не простого визнання її важливості; це потребує узгоджених зусиль у сферах освіти, суспільства та політики. Інтеграція медіаграмотності в освітні програми, сприяння безперервним можливостям навчання, сприяння критичній взаємодії з медіа та введення в дію політики підтримки — усе це обов'язкові кроки на шляху розвитку медіаграмотного суспільства. Дотримуючись цих вимог, ми можемо надати людям можливість

не лише споживати медіа, але й взаємодіяти з ними обдуманно, відповідально та етично. Роблячи це, ми прокладаємо шлях до більш поінформованого, активного та стійкого суспільства, де громадяни зможуть впевнено та проникливо долати складнощі інформаційної ери.

2.3. Критичне мислення: сутність, зміст, вимоги

Критичне мислення є основою інтелектуального дослідження та аргументованого судження. Це здатність систематично аналізувати, оцінювати та синтезувати інформацію для формування добре обґрунтованих висновків або рішень. Критичне мислення, що бере свій початок у філософії Сократа, спонукає людей ставити під сумнів припущення, кидати виклик упередженням і підходити до проблем скептично та відкрито.

Критичне мислення складається з кількох основних компонентів:

1. Аналіз – це процес поділу складних питань або аргументів на складові частини для їх подальшого вивчення та оцінки. Він передбачає детальну ідентифікацію ключових елементів, шаблонів і зв'язків в інформації чи аргументі, що допомагає виявити суттєві аспекти проблеми та знайти можливі шляхи її вирішення. У процесі аналізу складне питання або аргумент розбивається на більш керовані частини, що дозволяє зосередитися на окремих аспектах проблеми і зрозуміти їх значущість у загальному контексті. Визначення ключових елементів полягає в ідентифікації основних складових, які мають вирішальне значення для розуміння питання. Це можуть бути дані, факти, припущення або твердження, які складають основу аргументу. Наступним кроком є оцінка кожного елемента окремо, що включає перевірку його достовірності, значущості та впливу на загальну картину. Це допомагає зрозуміти, наскільки кожен елемент сприяє або заважає вирішенню проблеми. Крім того, на цьому етапі аналізується взаємозв'язок між елементами, що дозволяє виявити шаблони або тенденції в інформації. Важливою частиною аналізу є інтеграція результатів оцінки в єдину структуру, що дозволяє

отримати цілісне розуміння питання. Це може включати виявлення причинно-наслідкових зв'язків, тенденцій або аномалій, що допомагає зробити обґрунтовані висновки та рекомендації [40]. Аналіз є важливим інструментом у багатьох сферах діяльності, включаючи науку, бізнес, техніку, право та освіту. В науці аналіз допомагає в дослідженні даних і виявленні нових закономірностей або відкриттів. У бізнесі аналіз використовується для оцінки ринкових тенденцій, конкурентного середовища та прийняття стратегічних рішень. У техніці аналіз допомагає в проектуванні систем та вирішенні технічних проблем. У праві аналіз використовується для інтерпретації законів і прецедентів, а в освіті – для розробки навчальних програм і оцінки навчальних досягнень. Завдяки аналізу складні питання стають більш зрозумілими та керованими, що дозволяє приймати обґрунтовані рішення і розробляти ефективні стратегії для їх вирішення. Цей процес вимагає критичного мислення, уважності до деталей та здатності бачити загальну картину, що робить його невід'ємною частиною будь-якої інтелектуальної діяльності.

2. Оцінка – це процес аналізу обґрунтованості, доречності та надійності представлених доказів і аргументів. Цей процес є ключовим елементом критичного мислення і включає ретельну перевірку джерел інформації на предмет їх достовірності, оцінку сили міркувань та зважування конкуруючих точок зору для формування аргументованих суджень. Першим кроком в оцінці є перевірка джерел інформації. Критичні мислителі уважно аналізують, звідки походить інформація, хто є автором та чи має він відповідну кваліфікацію і репутацію. Це допомагає визначити, чи є джерело надійним і чи можна довіряти представлений інформації. Достовірність джерел включає також перевірку фактів та даних на предмет їхньої відповідності реальним подіям або науковим дослідженням. Наступним етапом є оцінка сили міркувань, що передбачає аналіз логічної структури аргументів. Це включає виявлення потенційних логічних помилок, таких як помилки узагальнення, помилки причинно-наслідкового зв'язку або упередження. Критичні мислителі оцінюють, наскільки добре аргументи підкріплені доказами і чи є вони

внутрішньо послідовними. Крім того, важливо зважувати конкуруючі точки зору. Це означає, що критичні мислителі розглядають альтернативні аргументи та докази, оцінюють їхню силу та слабкість, і порівнюють їх з основними аргументами. Це допомагає уникнути однобокості та сприяє формуванню збалансованих і обґрунтованих суджень. Оцінка також включає аналіз доречності представлених доказів. Це передбачає визначення того, чи стосуються представлені докази та аргументи конкретного питання або проблеми, і чи є вони відповідними для досягнення висновків. Недоречні або слабкі докази можуть вводити в оману та спотворювати процес прийняття рішень. Критичні мислителі використовують ці етапи оцінки, щоб формувати аргументовані судження, які базуються на ретельному аналізі всіх доступних доказів і аргументів. Цей процес допомагає приймати більш обґрунтовані та зважені рішення, що є особливо важливим у складних або суперечливих ситуаціях.

3. Висновок – це здатність робити логічні висновки або обґрунтовані прогнози на основі наявної інформації та доказів. Критичні мислителі використовують як дедуктивне, так і індуктивне міркування для екстраполяції ідей та передбачення потенційних результатів. Дедуктивне міркування передбачає виведення конкретних висновків із загальних принципів або аксіом. Цей тип міркування працює від загального до конкретного. Наприклад, якщо відомо, що всі люди є смертними (загальний принцип), і якщо Сократ є людиною, то можна зробити дедуктивний висновок, що Сократ смертний (конкретний висновок). Дедуктивне міркування є потужним інструментом для критичних мислителів, оскільки дозволяє робити висновки, які є логічно необхідними, якщо вихідні передумови правильні. Індуктивне міркування, навпаки, працює від конкретного до загального. Воно включає узагальнення на основі спостережень або досвіду. Наприклад, якщо ми багато разів спостерігали, що Сонце сходить на сході, ми можемо зробити індуктивний висновок, що Сонце завжди буде сходити на сході. Індуктивне міркування дозволяє робити обґрунтовані прогнози на основі зібраних даних, хоча ці

висновки не є логічно необхідними і можуть бути спростовані новими доказами. Критичні мислителі ретельно аналізують наявну інформацію та докази, використовуючи обидва типи міркування для формування своїх висновків. Вони оцінюють достовірність вихідних передумов у дедуктивному міркуванні та надійність спостережень і даних у індуктивному міркуванні. Цей процес включає перевірку наявності можливих упереджень, логічних помилок та інших факторів, що можуть вплинути на точність висновків. Висновки, зроблені критичними мислителями, допомагають не тільки розуміти поточну ситуацію, але й прогнозувати майбутні події або результати. Ці прогнози базуються на ретельному аналізі наявних даних і виявленні тенденцій або закономірностей, що дозволяє передбачати потенційні наслідки різних дій або рішень.

4. Вирішення проблем – це процес, що передбачає застосування аналітичного та творчого мислення для виявлення та ефективного розв'язання проблем. Критично мислячі люди підходять до проблем систематично, використовуючи різні стратегії, такі як мозковий штурм, моделі прийняття рішень та експерименти методом проб і помилок. Процес вирішення проблем починається з чіткого визначення проблеми. Це включає ідентифікацію симптомів, виявлення основних причин і розуміння контексту, в якому виникла проблема. Критично мислячі аналізують ситуацію, збираючи та оцінюючи всю доступну інформацію, щоб забезпечити повне розуміння проблеми. Однією з основних стратегій вирішення проблем є мозковий штурм. Це метод, що дозволяє генерувати широкий спектр ідей і потенційних рішень без попередньої критики або оцінки. Мозковий штурм сприяє творчому мисленню і допомагає виявити нестандартні підходи до вирішення проблеми. Після генерації ідей критично мислячі аналізують їх, оцінюють переваги та недоліки кожного варіанту і відбирають найкращі рішення для подальшого розгляду. Ще одна важлива стратегія – використання моделей прийняття рішень. Ці моделі можуть включати різні підходи, такі як аналіз витрат і вигод, SWOT-аналіз (аналіз сильних і слабких сторін, можливостей і загроз) та інші методи, які

допомагають структурувати процес прийняття рішень. Використовуючи ці моделі, критично мислячі зважують всі доступні варіанти, оцінюють їхні потенційні наслідки і вибирають найкраще рішення. Експерименти методом проб і помилок також є важливою частиною процесу вирішення проблем. Це включає в себе тестування різних підходів і рішень на практиці, спостереження за результатами і коригування підходів на основі отриманого зворотного зв'язку. Такий підхід дозволяє адаптуватися до змінних обставин і знаходити ефективні рішення в умовах невизначеності. Вирішення проблем також включає впровадження обраного рішення і подальший моніторинг його ефективності. Критично мислячі оцінюють, чи було рішення успішним у розв'язанні проблеми, і при необхідності вносять корективи. Цей процес є циклічним і може вимагати кількох ітерацій для досягнення оптимального результату.

5. Рефлексія – це процес саморефлексії та метапізнання, що дозволяє розпізнавати упередження, припущення та обмеження у власному мисленні. Критично мислячі люди постійно оцінюють свої міркування, шукаючи можливості для вдосконалення та самовиправлення. Саморефлексія є важливою складовою рефлексії, оскільки вона включає уважний аналіз власних думок, почуттів та дій. Це допомагає критично мислячим особам виявляти власні упередження, які можуть впливати на їхні рішення та судження. Розпізнавання цих упереджень є першим кроком до їх подолання та досягнення більш об'єктивного мислення. Метапізнання, або "мислення про мислення", дозволяє людям аналізувати свої когнітивні процеси. Це включає усвідомлення способів, якими ми обробляємо інформацію, приймаємо рішення та розв'язуємо проблеми. Метапізнання сприяє кращому розумінню того, як і чому ми приймаємо певні рішення, що допомагає вдосконалювати наші розумові стратегії та підходи. Критично мислячі люди використовують рефлексію для постійного вдосконалення своїх міркувань. Вони аналізують свої рішення і дії, оцінюючи їхні результати та ефективність. Це включає визнання помилок і розуміння, як уникнути їх у майбутньому. Самовиправлення є ключовим

аспектом рефлексії, оскільки воно дозволяє людям адаптуватися та вдосконалюватися на основі власного досвіду. У процесі рефлексії критично мислячі також розглядають свої припущення – неявні або невисловлені переконання, що впливають на їхні судження. Визначення та оцінка цих припущень допомагає уникнути помилкових висновків і сприяє більш обґрунтованому мисленню. Критично мислячі особи запитують себе, чи є їхні припущення обґрунтованими, і шукають підтвердження або спростування цих припущень. Рефлексія також включає аналіз обмежень у власному мисленні. Це може бути обмеженість знань, досвіду або перспективи. Усвідомлення цих обмежень дозволяє критично мислячим людям шукати додаткову інформацію, розширювати свої знання та досвід, а також враховувати різноманітні точки зору. Це допомагає їм приймати більш комплексні та збалансовані рішення.

Щоб ефективно розвивати критичне мислення, необхідно виконати певні вимоги:

1. Основна освіта повинна включати інтеграцію навичок критичного мислення в освітні рамки з раннього віку, поступово розвиваючи ці навички протягом усього періоду формальної освіти. Навчальні заклади мають віддавати пріоритет критичному мисленню як одній з основних компетенцій, надаючи студентам можливість практикувати та вдосконалювати свої аналітичні здібності. З раннього віку діти повинні знайомитися з основами критичного мислення через відповідні до їхнього віку вправи та діяльності. Це можуть бути ігри, що сприяють розвитку логічного мислення, вирішення простих проблем і завдань, які вимагають аналізу та порівняння. Вчителі повинні заохочувати дітей ставити питання, досліджувати різні точки зору і висловлювати свої думки. Важливо навчати дітей розпізнавати факти і думки, а також оцінювати достовірність інформації. У початковій та середній школі навички критичного мислення мають розвиватися шляхом більш складних завдань і проєктів. Учні повинні вчитися аналізувати тексти, виділяти ключові ідеї, оцінювати аргументи і робити обґрунтовані висновки. Викладачі можуть використовувати методи активного навчання, такі як дискусії, дебати та групові

проекти, що спонукають учнів мислити критично та аналізувати інформацію з різних джерел. На рівні середньої школи та вищої освіти критичне мислення має стати невід'ємною частиною навчальних програм. Студенти повинні вчитися застосовувати критичне мислення в різних дисциплінах, таких як наука, гуманітарні науки, соціальні науки та мистецтво. Вони повинні мати можливість працювати над дослідницькими проектами, які вимагають аналізу, синтезу та оцінки інформації. Крім того, важливо навчати студентів методам вирішення проблем і прийняття рішень, використовуючи різні моделі та підходи. Навчальні заклади також можуть впроваджувати спеціальні курси або модулі, присвячені розвитку критичного мислення. Такі курси можуть охоплювати теми логіки, епістемології, методології наукових досліджень та інших аспектів, що сприяють розвитку аналітичних здібностей. Викладачі повинні заохочувати студентів до саморефлексії, оцінки власних міркувань і пошуку шляхів для вдосконалення. Критичне мислення є важливою навичкою для успішної кар'єри та особистого розвитку. Воно допомагає людям приймати обґрунтовані рішення, ефективно розв'язувати проблеми і бути активними та свідомими громадянами. Тому інтеграція навичок критичного мислення в освітні рамки з раннього віку є ключовим завданням для забезпечення високої якості освіти і підготовки молодого покоління до викликів сучасного світу.

2. Заохочення до запитань є важливим аспектом виховання критичного мислення. Створення культури цікавості та заохочення студентів до задавання запитань сприяє глибшому розумінню та розвитку аналітичних навичок. Вихователі та навчальні заклади повинні активно сприяти такій культурі, підтримуючи студентів у їхньому прагненні до знань і стимулюючи їхню здатність критично мислити. Виховання культури цікавості починається зі створення середовища, де студентам комфортно задавати запитання. Викладачі повинні підкреслювати, що запитання є ключовим інструментом навчання і дослідження. Важливо, щоб студенти відчували, що їхні запитання цінуються і розглядаються серйозно, незалежно від того, наскільки вони складні або прості. Стимулювання студентів до оскарження припущень є ще одним важливим

аспектом. Викладачі повинні заохочувати студентів критично розглядати власні припущення та припущення інших. Це включає аналіз і перевірку наявних знань, пошук логічних невідповідностей та оцінку доказів. Такий підхід допомагає студентам розвивати здатність мислити незалежно і критично. Дослідження різноманітних точок зору також є важливим елементом розвитку критичного мислення. Студентів слід заохочувати до вивчення різних перспектив і поглядів на одну і ту саму проблему. Це може включати порівняння історичних подій, аналіз літературних творів, обговорення наукових теорій або аналіз соціальних явищ. Такий підхід допомагає студентам розвивати відкритість до нових ідей і здатність розуміти складні проблеми з різних точок зору. Участь в інтелектуальному дискурсі як у класі, так і поза ним, є ще одним важливим компонентом. Викладачі можуть створювати можливості для студентів брати участь у дискусіях, дебатах та групових проектах. Це сприяє розвитку комунікативних навичок, вмінню аргументувати свою точку зору та критично оцінювати аргументи інших. Участь у позакласних заходах, таких як наукові гуртки, конференції та дебатні клуби, також сприяє розвитку критичного мислення.

3. Практичне застосування навичок критичного мислення є ключовим аспектом їх ефективного розвитку. Освітній досвід повинен надавати студентам можливість застосовувати критичне мислення до реальних проблем, проектів і сценаріїв у різних областях і контекстах. Такий підхід допомагає студентам не тільки розвивати аналітичні здібності, але й бачити практичну цінність і актуальність критичного мислення в повсякденному житті та професійній діяльності. Реальне застосування навичок критичного мислення може відбуватися через проектне навчання. Проектне навчання передбачає роботу над тривалими завданнями або проектами, які вимагають від студентів застосування різних видів мислення для вирішення комплексних проблем. Наприклад, студенти можуть працювати над створенням бізнес-плану, розробкою наукового дослідження або вирішенням соціальної проблеми у своїй громаді. Такі проекти вимагають від студентів аналізу даних, синтезу

інформації з різних джерел, розробки та оцінки альтернативних рішень, а також прийняття обґрунтованих рішень. Іншим ефективним методом є навчання на основі проблем (problem-based learning), де студенти стикаються з реальними або змодельованими проблемами, які вони повинні вирішити. Цей підхід сприяє розвитку навичок критичного мислення, оскільки студенти мають аналізувати проблему, ставити відповідні запитання, шукати інформацію, формулювати гіпотези та тестувати їх на практиці. Такий метод особливо ефективний у медицині, праві, інженерії та інших професійних областях, де здатність вирішувати реальні проблеми є ключовою. Практичне застосування критичного мислення також може здійснюватися через стажування, практики та співпрацю з реальними організаціями. Студенти, які мають можливість працювати в реальних умовах, стикаються з актуальними проблемами та завданнями, що вимагають застосування критичного мислення. Це дозволяє їм не лише здобувати практичний досвід, але й бачити, як їхні навички можуть застосовуватися в професійному контексті. Важливим аспектом є також міждисциплінарні проекти, які дозволяють студентам застосовувати критичне мислення в різних контекстах. Наприклад, проект, що поєднує науку, технології, інженерію, мистецтво та математику (STEAM), може вимагати від студентів інтеграції знань з різних дисциплін для розв'язання складної проблеми. Це сприяє розвитку гнучкого мислення та здатності застосовувати критичне мислення в різних ситуаціях.

4. Сприятливе навчальне середовище є ключовим для розвитку навичок критичного мислення у студентів. Таке середовище повинно заохочувати ризик, співпрацю та інтелектуальну вимогливість, що сприяє активному та глибокому навчанню. Педагоги відіграють важливу роль у створенні цього середовища, вони повинні заохочувати відкрите спілкування, надавати конструктивний зворотний зв'язок і самостійно моделювати поведінку критичного мислення. Одним із важливих аспектів створення сприятливого навчального середовища є заохочення студентів до ризику. Це означає підтримку студентів у спробах експериментувати, ставити складні

питання та приймати нові виклики без страху перед помилками або невдачами. Важливо, щоб викладачі підкреслювали цінність процесу навчання через помилки і розглядали їх як можливість для росту та вдосконалення. Співпраця також є важливою складовою сприятливого навчального середовища. Педагоги повинні створювати умови для групової роботи, де студенти можуть спільно вирішувати проблеми, обмінюватися ідеями та підтримувати один одного. Робота в групах сприяє розвитку комунікативних навичок, вміння слухати та враховувати різні точки зору, а також здатності досягати консенсусу. Інтелектуальна вимогливість передбачає створення середовища, де студенти стимулюються до роздумів, аналізу та самостійного пошуку відповідей. Викладачі можуть підвищувати інтелектуальну вимогливість, задаючи відкриті запитання, що спонукають до роздумів, та надаючи завдання, які вимагають глибокого аналізу та критичного мислення. Такий підхід сприяє розвитку інтелектуальної допитливості та стимулює студентів до активного навчання. Відкрите спілкування є ще одним важливим елементом сприятливого навчального середовища. Викладачі повинні створювати атмосферу, де студенти відчувають себе комфортно висловлювати свої думки, задавати запитання та обговорювати ідеї. Відкрите спілкування сприяє обміну ідеями, розвитку критичного мислення та створенню колективного інтелектуального середовища. Конструктивний зворотний зв'язок є невід'ємною частиною навчального процесу. Викладачі повинні надавати зворотний зв'язок, що допомагає студентам розуміти свої сильні сторони та області для покращення. Зворотний зв'язок повинен бути конкретним, об'єктивним та орієнтованим на розвиток. Він має заохочувати студентів до саморефлексії та вдосконалення своїх навичок критичного мислення. Нарешті, педагоги самі повинні моделювати поведінку критичного мислення. Це включає демонстрацію аналітичного підходу до вирішення проблем, відкритість до нових ідей, здатність ставити запитання та готовність до саморефлексії. Моделювання критичного мислення викладачами слугує прикладом для студентів і сприяє формуванню культури критичного мислення в навчальному середовищі.

Критичне мислення є наріжним каменем інтелектуального розвитку, проводячи людей крізь заплутаний лабіринт інформації та процесів прийняття рішень. Його суть полягає в ретельному аналізі, оцінці та синтезі інформації, сприяючи глибокому розумінню складних питань і здатності формувати аргументовані судження. Зміст критичного мислення охоплює низку важливих компонентів, включаючи аналіз, оцінку, висновок, вирішення проблем і рефлексію. Кожен аспект робить внесок у комплексну структуру для навігації в складних ситуаціях світу, від аналізу заплутаних аргументів до розробки інноваційних рішень для актуальних проблем.

Однак реалізація повного потенціалу критичного мислення вимагає більшого, ніж простого визнання його важливості; це вимагає узгоджених зусиль у освітній, суспільній та інституційній сферах. Основна освіта має надавати пріоритет розвитку навичок критичного мислення, надаючи учням інструменти та можливості розвивати свої аналітичні здібності з раннього віку. Заохочення запитань і сприяння сприятливому навчальному середовищу є однаково важливими, виховуючи культуру допитливості, дослідження та інтелектуальної вимогливості. Крім того, практичне застосування є ключовим для вдосконалення навичок критичного мислення, оскільки люди займаються реальними проблемами, проектами та сценаріями, які вимагають аналітичної проникливості та творчого вирішення проблем. Інтегруючи критичне мислення в повсякденне життя та навчальний досвід, ми можемо надати людям можливість орієнтуватися в складнощах сучасного світу з ясністю, впевненістю та стійкістю.

По суті, критичне мислення — це не просто набір навичок; це спосіб мислення — спосіб підходу до світу з цікавістю, скептицизмом та інтелектуальною скромністю. Прийнявши критичне мислення як фундаментальний аспект освіти та суспільства, ми можемо виховати покоління поінформованих, проникливих і повноважних людей, здатних орієнтуватися в складнощах інформаційної ери з ясністю, впевненістю та чесністю.

РОЗДІЛ 3

ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ МЕДІАГРАМОТНОСТІ ТА КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ: ВИМОГИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

3.1. Досягнення ідеального інформаційного суспільства: виклики та стратегії

Ми можемо досягти ідеалу інформаційного суспільства, де люди володіють надійною медіаграмотністю та навичками критичного мислення, спільними зусиллями. З наукової точки зору, ідеальна структура передбачає громадян, які можуть отримувати доступ, аналізувати, оцінювати та створювати медіаконтент на різних платформах [25]. Ця теоретична модель наголошує на освітній інтеграції, безперервному навчанні та критичній взаємодії з медіа [29]. У такому суспільстві людей заохочуватимуть ставити під сумнів припущення, кидати виклик упередженим думкам і підходити до інформації скептично та відкрито. Медіаграмотність і критичне мислення діятимуть як гарантії проти дезінформації, маніпуляцій і пропаганди, дозволяючи людям відрізнити факти від вигадки, орієнтуватися в складних питаннях і приймати обґрунтовані рішення в цифровому ландшафті, що швидко змінюється.

Однак ми повинні визнати реальні виклики, які стоять на шляху до цього ідеалу. Поширення дезінформації, дезінформації та пропаганди становить значну загрозу для цілісності інформації та публічного дискурсу [27]. Доступ до достовірної інформації не є справедливим, оскільки маргіналізовані спільноти часто стикаються з перешкодами на шляху отримання точної та різноманітної інформації. Цифровий розрив посилює розбіжності в навичках медіаграмотності, поглиблюючи існуючу нерівність. Комерційні інтереси та політичні плани можуть спотворити медіаконтент, що призведе до упередженості, сенсаційності та вибіркового висвітлення [32]. Алгоритми та

бульбашки фільтрів додатково підсилюють ехокамери та зміщення підтвердження, обмежуючи вплив різноманітних точок зору [27]. Поширення фейкових новин, теорій змови та кампаній з дезінформації підірвало довіру до традиційних медіа-джерел та установ [27]. Більше того, платформи соціальних медіа, хоча й надають можливості для самовираження та спілкування, стали осередками дезінформації та ехокамерами [28]. Феномен «інформаційного перевантаження» може охопити окремих людей, ускладнюючи відрізнити надійні джерела від ненадійних. Швидке поширення інформації на цифрових платформах часто випереджає процеси перевірки фактів і перевірки, що призводить до поширення неправдивої або оманливої інформації.

Кроки до досягнення ідеального інформаційного суспільства:

1. Освітня реформа та інтеграція: ми повинні інтегрувати медіаграмотність і критичне мислення в освітню програму на всіх рівнях. Починаючи з початкової освіти, студентів слід навчати, як отримувати доступ, аналізувати, оцінювати та створювати медіаконтент. Ця освіта має продовжуватися в середній і вищій освіті, щоб забезпечити безперервне навчання та розвиток навичок. Практичні вправи, такі як аналіз статей новин, оцінка джерел і створення медіаконтенту, повинні бути включені для вдосконалення цих навичок.

2. Кампанії з підвищення обізнаності громадськості: Кампанії з підвищення обізнаності громадськості можуть відігравати вирішальну роль у просуванні медіаграмотності та критичного мислення серед дорослих. Ці кампанії мають наголошувати на важливості піддавати сумніву припущення, визнавати упередження та шукати численні точки зору. Вони можуть бути реалізовані через різні медіа-канали, включаючи телебачення, радіо, соціальні мережі та громадські семінари [28].

3. Рівний доступ до інформації: Для подолання цифрового розриву важливо забезпечити справедливий доступ до надійної інформації. Це передбачає надання доступного доступу до Інтернету та цифрових пристроїв для маргінальних спільнот. Бібліотеки, громадські центри та школи можуть

служити точками доступу для тих, хто не має персональних пристроїв або підключення до Інтернету [31].

4. Регулювання та підзвітність: Політики повинні впроваджувати нормативні акти, які зобов'язують медіа та технологічні компанії нести відповідальність за інформацію, яку вони поширюють. Це включає забезпечення прозорості в алгоритмах, що використовуються платформами соціальних мереж, забезпечення процесів перевірки фактів і покарання за поширення неправдивої інформації. Медіаорганізації повинні дотримуватися етичних стандартів і уникати сенсаційності та упередженості [29].

5. Співпраця з технологічними компаніями: Співпраця з технологічними компаніями: технологічні компанії повинні співпрацювати з освітянами та політиками для розробки інструментів і ресурсів, які сприяють медіаграмотності та критичному мисленню. Це включає створення освітніх програм, пропонування безкоштовних онлайн-курсів і надання цифрових ресурсів для викладачів і студентів. Платформи соціальних медіа також повинні працювати над виявленням і пом'якшенням поширення дезінформації шляхом коригування алгоритмів і навчання користувачів. 6. Заохочення Критичне залучення: ми повинні заохочувати людей критично ставитися до медіаконтенту. Це передбачає сумнів у достовірності джерел, визнання упередженості та оцінку наданих доказів. Заохочення до дискусій і дебатів щодо актуальних проблем також може сприяти критичному мисленню та відкривати людям різні точки зору.[33]

6. Підтримка незалежної та розслідувальної журналістики: незалежна та розслідувальна журналістика відіграє життєво важливу роль у розкритті правди та притягненні влади до відповідальності. Підтримка такої журналістики через підписку, пожертви та політичні заходи може допомогти забезпечити різноманітний та надійний медіаландшафт.

7. Сприяння цифровій грамотності: Окрім медіаграмотності, сприяння цифровій грамотності має вирішальне значення. Людей слід навчити ефективно та етично використовувати цифрові інструменти та технології. Це включає

розуміння налаштувань конфіденційності, розпізнавання спроб фішингу та захист особистої інформації в Інтернеті.

Зазначимо, що створення суспільства, де медіаграмотність і критичне мислення є основоположними компонентами, вимагає багатогранного підходу, який стосується як теоретичних ідеалів, так і викликів реального світу. Хоча теоретична основа передбачає поінформоване та повноважне громадянство, здатне орієнтуватися, аналізувати та створювати медіаконтент на різноманітних платформах, реальності часто заважає дезінформація, дезінформація та нерівний доступ до надійної інформації. Щоб подолати розрив між теорією та практикою, ми повинні інтегрувати медіаграмотність і критичне мислення в освітні програми на всіх рівнях, забезпечуючи безперервне навчання та розвиток навичок. Кампанії з підвищення обізнаності громадськості можуть посилити ці зусилля, пропагуючи важливість сумніву в припущеннях і визнаючи упередження серед дорослих. Вирішення проблеми цифрового розриву має вирішальне значення, оскільки справедливий доступ до інформації є наріжним каменем справді поінформованого суспільства.

Регулювання та підзвітність медіаорганізацій і технологічних компаній, а також співпраця між цими організаціями, освітянами та політиками можуть допомогти пом'якшити поширення неправдивої інформації та сприяти етичним медіа-практикам. Заохочення критичного ставлення до медіаконтенту, підтримка незалежної журналістики та підвищення цифрової грамотності також є життєво важливими кроками до створення стійкої інформаційної екосистеми.

Впроваджуючи ці стратегії, ми можемо працювати над ідеальним інформаційним суспільством, де медіаграмотність і критичне мислення дають змогу людям приймати обґрунтовані рішення, брати активну участь у публічному дискурсі та робити внесок у демократичний і справедливий цифровий ландшафт. Ці спільні зусилля допоможуть побудувати більш інклюзивну, прозору та динамічну екосистему знань, сприяючи формуванню суспільства, здатного проникливо та впевнено долати складнощі цифрової епохи.

3.2. Діалектика медіаграмотності та критичного мислення в контексті інформаційного суспільства

Теоретичний ідеал медіаграмотності та критичного мислення:

– В ідеальній теоретичній структурі медіаграмотність і критичне мислення вважаються фундаментальними компонентами добре поінформованого та наділеного повноваженнями суспільства. Громадяни мають навички доступу, аналізу, оцінки та створення медіаконтенту на різних платформах.

– Теоретичні погляди підкреслюють важливість освітньої інтеграції, навчання впродовж життя та критичної взаємодії зі ЗМІ. Людей заохочують ставити під сумнів припущення, оскаржувати упередження та підходити до інформації скептично й відкрито.

– З теоретичної точки зору медіаграмотність і критичне мислення служать запобіжниками від дезінформації, маніпуляцій і пропаганди. Вони дозволяють людям відрізнити факти від вигадки, орієнтуватися в складних питаннях і приймати обґрунтовані рішення в умовах цифрового ландшафту, що швидко змінюється.

Справжні виклики та загрози:

– Незважаючи на теоретичні ідеали, реальність часто створює значні виклики та загрози для [24] медіаграмотності та критичного мислення. Поширення дезінформації, дезінформації та пропаганди становить значну загрозу цілісності інформації та публічного дискурсу.

– Доступ до достовірної інформації не є справедливим, оскільки маргіналізовані спільноти часто стикаються з перешкодами в доступі до точних і різноманітних джерел інформації. Цифровий розрив посилює розбіжності в навичках медіаграмотності та посилює існуючу нерівність.

– Комерційні інтереси та політичні плани можуть впливати на медіаконтент та поширення інформації, що призводить до упередженості, сенсаційності та вибіркового висвітлення. Алгоритми та бульбашки фільтрів додатково посилюють ехокамери та зміщення підтвердження.

– Крім того, явище «інформаційного перевантаження» може охопити окремих людей, ускладнюючи відрізнити надійні джерела від ненадійних. Швидке поширення інформації на цифрових платформах часто випереджає процеси перевірки фактів, що призводить до поширення неправдивої або оманливої інформації.

Підсумовуючи, хоча теоретичні ідеали медіаграмотності та критичного мислення наголошують на важливості інформованого громадянства та розширення можливостей, реальність сповнена викликів і загроз. Вирішення цих викликів потребує узгоджених зусиль різних зацікавлених сторін, включаючи освітян, політиків, медіаорганізації та технологічні компанії, для сприяння медіаграмотності, боротьби з дезінформацією та сприяння більш поінформованому та стійкому суспільству.

Теоретичні ідеали медіаграмотності та критичного мислення малюють картину поінформованого, наділеного повноваженнями суспільства, де люди володіють навичками та знаннями, щоб орієнтуватися в складному інформаційному ландшафті з ясністю та проникливістю. Однак реальність представляє більш тонкий і складний ландшафт, позначений повсюдною дезінформацією, цифровим розривом, а також комерційним і політичним впливом на медіаконтент. Розбіжність між теорією та реальністю підкреслює нагальну потребу в комплексних стратегіях для усунення прогалин і проблем у сфері медіаграмотності та критичного мислення. Необхідно докладати зусиль для подолання цифрового розриву, забезпечуючи справедливий доступ до надійної інформації та ресурсів медіаграмотності для всіх верств суспільства. Крім того, навчальні заклади повинні надавати пріоритет інтеграції медіаграмотності та навичок критичного мислення в навчальні програми на всіх рівнях, щоб учні могли відповідально орієнтуватися в цифровому світі.

Крім того, для пом'якшення поширення дезінформації та забезпечення цілісності медіаконтенту необхідні регуляторні заходи та галузеві стандарти. Прозорість медіа-власності та джерел фінансування, а також алгоритми, які віддають пріоритет фактичній точності над сенсаційністю, можуть допомогти

відновити довіру до медіа-інституцій. Спільні зусилля за участю урядів, організацій громадянського суспільства, освітян, медіа-професіоналів і технологічних компаній є важливими для вирішення багатогранних проблем, з якими стикаються медіаграмотність і критичне мислення в контексті спостереження за інформацією. Працюючи разом для просування медіаграмотності, боротьби з дезінформацією та виховання культури критичного дослідження та залучення, ми можемо наблизитися до реалізації теоретичних ідеалів інформованого та повноважного суспільства в епоху цифрових технологій.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження проблеми медіаграмотності та критичного мислення в контексті інформаційного суспільства було виявлено кілька ключових аспектів, які мають суттєвий вплив на сучасне суспільство та його розвиток. Медіаграмотність та критичне мислення є необхідними навичками в умовах сучасного інформаційного суспільства, де інформація є однією з найважливіших ресурсів. Уміння правильно сприймати, аналізувати та використовувати інформацію визначає успішність як окремих індивідів, так і суспільства в цілому. Аналіз наукової літератури показав, що проблема медіаграмотності та критичного мислення активно досліджується, однак залишається багато невирішених питань. Відсутність єдиного підходу до визначення основних понять та методів їх дослідження ускладнює формування чіткого розуміння цих явищ.

Під медіаграмотністю розуміється здатність осіб ефективно взаємодіяти з медіа, розуміти, аналізувати та критично оцінювати медіаконтент. Критичне мислення включає в себе здатність логічно міркувати, ставити під сумнів отриману інформацію та робити незалежні висновки на основі доказів. Інформаційне суспільство – це суспільство, де основним ресурсом є інформація, а її виробництво, зберігання, передача та використання є головними видами діяльності. Використання теоретичних та емпіричних методів дозволило здійснити комплексний аналіз проблеми медіаграмотності та критичного мислення. Важливим є також використання порівняльного аналізу, що дало можливість виявити специфіку розвитку цих навичок у різних культурних та соціальних контекстах.

Інформаційне суспільство характеризується швидким розвитком технологій та значним зростанням обсягів інформації. Це створює нові виклики для суспільства, такі як проблема інформаційного перенасичення, потреба в захисті інформаційної безпеки та розвитку цифрової грамотності. Медіаграмотність є ключовим елементом інформаційної грамотності, що допомагає індивідам ефективно орієнтуватися в медіапросторі, розпізнавати

фейки та маніпуляції, а також бути активними учасниками демократичних процесів. Критичне мислення сприяє розвитку самостійності в мисленні, допомагає уникати помилок та логічних пасток, сприяє об'єктивному аналізу інформації та прийняттю обґрунтованих рішень. Для досягнення ідеального інформаційного суспільства необхідно впроваджувати ефективні стратегії, що спрямовані на розвиток цих навичок. Це включає освітні програми, тренінги, інформаційні кампанії, а також підтримку з боку держави та громадських організацій. Ці два аспекти є взаємодоповнювальними і часто розглядаються в контексті один одного.

Медіаграмотність без критичного мислення є неповною, оскільки здатність критично оцінювати медіаконтент є основою для правильного його розуміння та використання. Таким чином, медіаграмотність та критичне мислення є фундаментальними навичками для сучасного інформаційного суспільства. Вони забезпечують здатність індивідів орієнтуватися в складному інформаційному середовищі, приймати обґрунтовані рішення та активно брати участь у суспільному житті. Розвиток цих навичок є ключовим завданням для освіти та суспільства в цілому.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аристотель Метафізика ; пер. з давньогрецьк. О. Панича. Київ : Темпора, 2022. 848 с.
2. Ліотар Ж.-Ф. Постмодерністська ситуація. Після філософії : кінець чи трансформація? / пер. з англ. упоряд. : К. Байнес та ін. Київ : Четверта хвиля, 2000. С. 71–90.
3. Мак-Люен Маршалл. Галактика Гутенберга: становлення людини друкованої книги ; пер. з англ. А. А. Галушки, В. І. Постнікова. Київ : Ніка-Центр, 2015. 388 с.
4. Пічугіна Ю. О. Нова культура в концепції мережевого суспільства Мануеля Кастельса. *Young Scientist*. 2019. № 1 (65). С. 17-21. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-1-65-4>. (дата звернення: 23.03.24).
5. Платон. Держава ; пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 355 с.
6. Платон. Кратил ; пер. з давньогр. А. Содомора. Київ : Культурна асоціація «Новий акрополь», 2023.
7. Postman N. *Technopoly. The Surrender of Culture to Technology*. New York : Vintage Books. URL : <https://interesi.wordpress.com/wp-content/uploads/2017/10/technopoly.pdf>. (дата звернення: 29.04.24).
8. Abrami P. C., Bernard R. M., Borokhovsk, E., Waddington D. I., Wade C. A., & Persson T. Strategies for teaching students to think critically : a meta-analysis. *Review of educational research*. Concordia University, Canada. 2015. Vol. 85(2), P. 275-314.
9. Aufderheide P. *Media literacy. A Report of the National Leadership Conference on Media Literacy*. Aspen Inst., Queenstown, MD. 2014. 44 p.
10. Bailin S. & Siegel H. (Eds.). *Critical Thinking : Concepts and Tools*. Routledge. New York : St. Martin's Press LLC, 2016. P. 285-302.
11. Brookfield S. D. *Becoming a critically reflective teacher*. John Wiley & Sons. Minnesota : University of St. Thomas, 2017. 304 p.

12. Buckingham D. Defining digital literacy : What do young people need to know about digital media? *Nordic Journal of Digital Literacy*. Loughborough University, UK. 2015. Vol. 10. P. 21-35.
13. Bulger M., & Davison P. The promises, challenges, and futures of media literacy. *Journal of Media Literacy Education*. 2018. Vol. 10(1). P. 1-21.
14. Jim Garrison, Stefan Neubert and Kersten Reich. Democracy and Education Reconsidered : Dewey After One Hundred Years. New York, 2016. 248 p.
15. Elder L. & Paul R. Critical thinking : Concepts and tools. *Foundation for Critical Thinking*. 2016. 8 p.
16. Ennis R. H. Critical thinking : a streamlined conception. Routledge, 2015. P. 5-24.
17. Ennis R. H. Critical thinking : reflection and perspective part I. *Inquiry : Critical Thinking Across the Disciplines*. 2016. Vol. 31(2). P. 19-27.
18. European Commission. A European Approach to Artificial Intelligence : Excellence and Trust. *Publications Office of the European Union*. 2020. P. 1-26.
19. Gee J. P. What video games have to teach us about learning and literacy. *Technology Pedagogy and Education*. URL : file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/What_Video_Games_Have_to_Teach_Us_About_Learning_a.pdf (дата звернення: 23.04.24).
20. Giddens A. Sociology. Cambridge : Polity Press, 2017. 1192 p.
21. Halpern D. F. Thought and knowledge : an introduction to critical thinking. Psychology Press. 2014. 640 p.
22. Hobbs R. Create to Learn : Introduction to Digital Literacy. John Wiley & Sons. 2017. 307 p.
23. Hobbs R. Teaching and learning in a post-truth world. *Educational Leadership*. 2017. Vol. 75(3). P. 26-31.
24. Jenkins H., Clinton K., Purushotma R., Robison, A. J., & Weigel, M. Confronting the challenges of participatory culture : Media education for the 21st century. MIT Press. 2016. 129 p.

25. Kellner D., & Share J. *The Critical Media Literacy Guide : Engaging Media and Transforming Education*. Brill Sense. 2019. 144 p.
26. Livingstone S., & Third A. Children and young people's rights in the digital age: An emerging agenda. *New Media & Society*. 2017. Vol. 19(5). P. 657-670.
27. Livingstone S., Van Couvering E., & Thumim N. Converging Traditions of Research on Media and Information Literacies : Disciplinary, Critical, and Methodological Issues. *European Journal of Communication*. 2018. Vol. 33(4). P. 367-379.
28. Martens H., & Hobbs R. How media literacy supports civic engagement in a digital age. *Atlantic Journal of Communication*. 2015. Vol. 23(2). P. 120-137.
29. McPeck J. E. *Critical thinking and education*. London, 2014. 178 p.
30. Mihailidis P. *Civic media literacies: Re-imagining human connection in an age of digital abundance*. Routledge. 2018. 188 p.
31. Paul R., & Elder L. *Critical Thinking : Tools for Taking Charge of Your Learning and Your Life*. New Jersey, 2019. P. 1-7.
32. Phillips W. *The Oxygen of Amplification : Better Practices for Reporting on Extremists, Antagonists and Manipulators Online*. Data & Society Research Institute. 2018. 56 p.
33. Pickard V. *Democracy without Journalism? Confronting the Misinformation Society*. Oxford, UK : Oxford University Press, 2019. 264 p.
34. Plato. *The Republic*. Translated by Tom Griffith. Padstow, Cornwall, 2018. 379 p.
35. Potter W. J. *Media literacy*. California : Sage Publications, 2021. 477 p.
36. Ryan T. *Blurred Lines : Rethinking the Concept of Misinformation*. *Harvard Kennedy School Misinformation Review*. 2023. Vol. 28(3). P. 135-224.
37. Silverblatt A., Smith A., Miller D., Smith J., & Brown N. *Media literacy : Keys to interpreting media messages*. California, 2014. 560 p.
38. Tufekci Z. *Twitter and Tear Gas : The Power and Fragility of Networked Protest*. Connecticut : Yale University Press, 2018. 360 p.

39. Ward S. J. A., & Wasserman H. (Eds.). *Fake News Nation : The Long History of Lies and Misinterpretations in America*. Rowman & Littlefield, 2019. 352p.

40. Wardle C., & Derakhshan H. *Information Disorder : Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policymaking*. Theoretical framework of media literacy and critical thinking as fundamental components of an informed and empowered society. Strasbourg : Council of Europe, 2017. 109 p.

**Декларація
академічної доброчесності
здобувача ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я, Сорокін Артур Ігорьович, студент 4 курсу, форми навчання денної, факультету соціології та управління, спеціальність «філософія», адреса електронної пошти sorokin.arthur.i@gmail.com,

– підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Медіаграмотність та критичне мислення: вимоги інформаційного суспільства» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений;

– заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

– згоден на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (студент) Сорокін А.І.

Дата _____ Підпис _____ ПІБ (науковий керівник) Глазунов В.В.